

Dr hab. prof. UW Anna Cegiela

Instytut Polonistyki Stosowanej

OPINIA O ROZPRAWIE DOKTORSKIEJ ZOFII SMUGI

Homonimia składniowa jako przyczyna zaburzeń komunikacyjnojęzykowych

Praca doktorska mgr Zofii Smugi jest poświęcona homonimii składniowej w perspektywie kultury języka polskiego. Jej Autorka analizuje zjawisko homonimii w tekstach pisanych, w których jest ona lub może być źródłem zaburzeń komunikacji. Praca opiera się na autentycznych przykładach zaczerpniętych zarówno z Narodowego Korpusu Języka Polskiego, jak i z licznych tekstów redagowanych przez Autorkę, co dowodzi, że problem nie ma jedynie teoretycznego charakteru.

Zofia Smuga zajęła się problemem homonimii składniowej bardzo starannie i wnikliwie, a jej analizy mają wymiar praktyczny.

Rozprawa została podzielona na cztery części. W pierwszej części Autorka skupia uwagę na opisie samego zjawiska, a konkretnie różnych mechanizmów i elementów sprawiających, że zdanie staje się konstrukcją homonimiczną. W tej części Zofia Smuga referuje również dotychczasowe prace poświęcone homonimii składniowej oraz przedstawia własne kryteria odróżniania zjawiska wieloznaczności wynikającej z dwojakiej interpretacji syntaktycznej dwóch grup nominalnych konotowanych przez frazę werbalną od innych zjawisk wieloznaczności na poziomie gramatycznym (głównie wtórnych związków składniowych).

Druga część pracy została poświęcona zagadnieniu szyku w zdaniach z homonimią składniową i stanowi przekonującą próbę rozstrzygnięcia problemu, czy szyk zdania przesądza o jego interpretacji znaczeniowej. W tej części pracy Autorka pokazuje też zależności między szykiem a aktualnym rozczłonkowaniem zdania oraz kontekstem. Zwraca uwagę na perspektywę przeciętnego użytkownika języka polskiego. Dowodzi, że szyk zdania zaczynający się od podmiotu jest częsty, ale nie stanowi reguły i co ważne, zaleceń jego stosowania nie zna wielu użytkowników polszczyzny, nie można zatem określać funkcji członów zdania homonimicznego na podstawie takiego szyku. Może on być zastosowany tak samo nieświadomie jak niezamierzony zabieg, którego efektem jest homonimia.

W trzeciej części rozprawy Zofia Smuga przedstawia kryterium ustalone na podstawie analizy semantycznej, na którego podstawie można odróżnić homonimię zachodzącą jedynie na poziomie gramatycznym i nieskutkującą dwuznacznością (nazywa ją *homonimią pozorną*) od homonimii taką dwuznaczność powodującą (określaną jako *homonimia składniowa właściwa*).

Ostatnia część pracy to partia niejako aplikacyjna - pokazująca, jak można usuwać homonimię składniową właściwą. Autorka nie ogranicza się do zaleceń formalnych poprawy tekstu, lecz wyczerpująco uzasadnia wybór jednej z metod typem homonimiczności. Przekonuje, że zamiana strony zdania na bierną nie zawsze jest stylistycznie do zaakceptowania. Przywołuje przykłady zdań, które można poprawić za pomocą zmiany w obrębie frazy nominalnej, zdań wymagających zmiany we frazie werbalnej i zdań wymagających przeredagowania.

W podsumowaniu Autorka uzasadnia przydatność perspektywy zwykłego użytkownika polszczyzny na omawiany problem komunikacyjny i poprawnościowy. Pisze o różnych możliwych strukturach tematyczno-rematycznych, których znaczenia nie da się zachować przez automatyczną korektę zdań za pomocą szyku P-O-D. Odnosi się również do problemu zastosowania ważnych kryteriów poprawności językowej (wystarczalności, ekonomiczności, funkcjonalności, uzualnego itd.) do oceny zjawiska homonimii składniowej. Zwraca uwagę na fakt, że praktyczne i uzasadnione w wypadku składni kryterium funkcjonalne nie jest wystarczające, jeśli oceniający wypowiedź nie odróżnia homonimii pozornej od homonimii właściwej.

Rozprawa porusza ważny problem z zakresu poprawności składniowej dotychczas nie opracowany wyczerpująco i dostatecznie precyzyjnie. Wnioski płynące z rozważań Autorki są przydatne dla dydaktyki kultury języka oraz dla nauczania w zakresie specjalizacji edytorsko-wydawniczej. Zofia Smuga nie eksponuje faktu, że jej analizy modyfikują znacznie opinie językoznawców o interpretacji semantycznej zdania na podstawie szyku. Uważam jednak, że analiza ukazująca pewne zalecenia poprawnościowe jako niepoparte dobrymi argumentami, to ważna zaleta tej rozprawy. Autorka nie ogranicza się zresztą do pokazania luk w zaleceniach poprawnościowych. Przedstawia własne, dobrze uzasadnione kryteria.

Rozprawę doktorską mgr Zofii Smugi przedkładam zatem do zaopiniowania recenzentom w przewodzie doktorskim jako cenne i rzetelne osiągnięcie językoznawcze.

Annie Cegieta